

Продовж. табл. 3

Функції управління інтелектуальними активами	Керуюча підсистема
Забезпечення правового захисту ІК і здійснення заходів щодо запобігання недоброякісній конкуренції	Керівник підприємства
Забезпечення координації заходів у рамках програм розвитку ІК з іншими підрозділами	Керівник
Здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення процесів створення та використання ІК	Маркетингова, фінансово-економічна (координує керівник)
Здійснення прогнозування потреби в нових видах ІК	Керівник підприємства
Проведення аналізу ефективності використання ІК	Фінансово-економічна
Здійснення ідентифікації та оцінки вартості існуючих ІК	Фінансово-економічна
Розробка та здійснення заходів з розвитку інноваційного потенціалу працівників	Кадрова
Організація процесу підвищення кваліфікації працівників	Кадрова
Розробка та вдосконалення методичного та технічного забезпечення заходів з формування та використання ІК, аналізу ефективності використання ІК	Маркетингова, фінансово-економічна, кадрова (координує керівник)

Слідування в реальній практиці управління моделі, що пропонується, дозволить, на нашу думку, підвищити конкурентоспроможність споживчої кооперації як господарсько-фінансової системи. Це досягається внаслідок системних управлінських дій з формування інтелектуального капіталу як фактора виробництва, а не розрізненого нагромадження і хаотичного утворення інтелектуальних активів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукичева Л. И. Управление интеллектуальным капиталом: учеб. пособие / Л. И. Лукичева. – 3-е изд. – М. : Омега-Л, 2010. – 552 с.
2. Мельников О. Н. Управление интеллектуально-креативными ресурсами наукоемких производств / О. Н. Мельников. – М. : Машиностроение, 2004. – 324 с.
3. Шкурупій О. В. Інтелектуальний капітал в умовах становлення постіндустріального суспільства: імперативи глобального економічного розвитку та орієнтири для України. Монографія / О. В. Шкурупій. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2010. – 303 с.
4. Brooking A. Intellectual Capital / A. Brooking. – 3 ed. – London : International Thompson Business Press, 2008. – 398 p.

УДК 658.011.1

ОБ'ЄКТИВНІ ПЕРЕДУМОВИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

О. С. Єфремов

В умовах глобалізації та підвищення рівня конкуренції на світових ринках розвиток економіки України вже неможливо здійснювати лише на основі використання сукупної дії екстенсивних чинників, таких як освоєння додаткових ресурсних баз, введення в експлуатацію

додаткових виробничих потужностей, залучення додаткової робочої сили. Першочерговим завданням державної промислової політики в таких умовах становиться стимулювання промисловості до пошуку та використання інтенсивних чинників економічного зростання

та розвитку. Інтенсивний розвиток економіки пов'язаний зі створенням сприятливих умов в межах економічної системи для виникнення у неї нових якісних характеристик. Однією з таких узагальнюючих характеристик економічної системи, яка описує здатність економічної системи до отримання, поширення та використання інновацій, на наш погляд, слід вважати інноваційність. Сьогодні забезпечення інноваційності економічної системи є головною передумовою її розвитку, у зв'язку з чим розвиток економічної системи на основі інноваційної діяльності отримав в економічних працях назву «інноваційний розвиток».

Сьогодні відбувається зростання зацікавленості вітчизняних учених і фахівців до питань управління інноваційним розвитком підприємств та формування національної парадигми інноваційного розвитку, що можна простежити за науковими працями таких учених, як: О. І. Амоша, І. Р. Бузько, В. М. Геєць, В. М. Гриньов, В. С. Загорський, С. М. Ілляшенко, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. Є. Кузьмін, М. М. Лепа, В. В. Максимов, В. С. Пономаренко, О. В. Раєвнева, О. М. Тридід, Л. І. Федулова, Н. І. Чухрай. Проте теорію, яка достатньо обґрунтовано визначала б методологічні основи інноваційного розвитку, давала змогу оцінювати його динаміку, визначати можливі напрями розвитку підприємства, галузі, регіону, держави і, по можливості, прогнозувати результати інноваційного розвитку, вітчизняна наука поки ще не створила.

Метою статті є визначення об'єктивних передумов управління інноваційним розвитком підприємств.

Головна роль у створенні умов для економічного зростання та розвитку економіки належить промисловості. Саме розвиток промисловості та її техніко-технологічної бази визначають головні тенденції розвитку економіки в цілому. Сьогодні промислові підприємства України функціонують в умовах ринкової нестабільності, які пов'язані зі зміною впливу економічних, інституційних, маркетингово-збутових, фінансових і правових чинників господарювання. Зміни відбуваються у галузевому, технологічному, територіальному аспектах і позначаються на загальній нестабільності

процесу виробництва. У вітчизняній промисловості переважають галузі з низьким рівнем технологій виробництва та високою ресурсомісткістю, кінцева продукція яких здебільшого є неконкурентоспроможною на світовому ринку як за ціною, так і за якістю, що негативно впливає на стан національної економіки та темпи її зростання. Для підтвердження цієї думки необхідно звернутися до концепції технологічних укладів Д. Львова і С. Глазьєва.

Концепція технологічних укладів Д. Львова і С. Глазьєва [3] є логічним продовженням теорії довгих хвиль М. Кондратьєва [6] та за своєю суттю втілює «формаційний підхід» [8] до розвитку суспільства. Проте, на відміну від останнього, в якому розглядається близьке за смыслом поняття «суспільно-економічна формація» [10] як стадія суспільної еволюції, що характеризується певним ступенем розвитку продуктивних сил суспільства і відповідним цьому ступеню історичним типом економічних виробничих відносин, які залежать від неї і визначаються нею [10], технологічний уклад включає лише рівень розвитку продуктивних сил.

Технологічні уклади вітчизняної промисловості проаналізовано в наукових працях багатьох вітчизняних учених. Групи технологічних укладів у промисловості України використано Ю. М. Бажалом [1] для обрахування структури обсягів промислової продукції, фінансових потоків, що забезпечують виконання науково-технічних робіт, загальних інноваційних витрат та інвестицій у технічне переозброєння наявного виробництва. Більшість вчених згодна, що у той час, як в розвинених країнах переважають технології 5-го укладу і формуються технології 6-го укладу, у промисловості України домінують 3-й і 4-й технологічні уклади. Переважаючий в розвинених країнах 5-й технологічний уклад в промисловості України за обсягом промислової продукції не перевищує 5 % обсягів виробництва. Підтвердження цього можна зустріти і в офіційних програмних документах [11], де зазначено, що «майже 95 % вітчизняної продукції належить до виробництв 3-го та 4-го технологічних укладів... зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні

оцінюється всього у 0,7–1 %» [11, с. 165]. Тоді як розвинуті країни світу створюють умови для переходу до 6-го укладу, в Україні частка відповідних технологій прагне до нуля як за обсягом продукції, так і за обсягом інвестиційних потоків до таких технологій.

Щоб не втратити економічну та політичну незалежність країни, інноваційна діяльність підприємств повинна стати основою та рушійною силою розвитку економіки. Лише на основі інноваційної активності підприємств і систематичної інноваційної діяльності можлива якісна зміна стану підприємства, яка узагальнена в наукових публікаціях поняттям «інноваційний розвиток підприємства». З урахуванням взаємозв'язку інноваційного розвитку підприємств з їхньою інноваційною активністю та діяльністю, судження про тенденції інноваційного розвитку підприємств та інноваційного розвитку економіки в цілому можна зробити на основі змін в інноваційній активності підприємств. З погляду на те, що економіка є господарчою системою, елементами якої є окремі галузі та підприємства, зміни в стані окремих елементів і відносинах між елементами будуть свідчити про зміни в стані системи, і навпаки, зміни системи будуть свідчити про зміни в стані окремих елементів та відносинах між ними. За результатами змін в інноваційній активності підприємств можна судити про тенденції їхнього інноваційного розвитку та інноваційного розвитку економіки. У наукових працях зарубіжних і вітчизняних дослідників поняття «інноваційна активність» є достатньо поширеним. Зокрема, дослідники вивчають вплив інноваційної активності на продуктивність і зростання фірми [14], інноваційну активність у різних галузях промисловості [13]. Інноваційна активність вимірюється в національній системі статистичного обліку за показниками інноваційної активності [7]. Тому для аналізу інноваційного розвитку економіки та окремих підприємств придатні показники, які відображають інноваційну активність підприємств.

Оцінювання інноваційної активності країн світу є напрямом дослідження відомих у світі незалежних дослідницьких організацій. Регулярні спостереження за інноваційною актив-

ністю підприємств різних країн, у тому числі й України, виконує Economist Intelligence Unit (EIU) – аналітичний підрозділ британського журналу Economist, м. Лондон) та WEF (World Economic Forum – неприбуткова організація, м. Женева). Результати їхніх досліджень є достатньо об'єктивними (неупередженими), хоча вони надають лише загальне уявлення про тенденції інноваційного розвитку країн у їхньому порівнянні. Проте перш ніж звернутися до результатів зазначених досліджень, слід звернути увагу на різницю у використанні деяких понять у межах цих досліджень.

У статистичних обстеженнях, які проводяться в країнах Євросоюзу, щодо інноваційної активності промисловості та країн, для динаміки показників їхньої інноваційної діяльності використовують поняття «measuring innovation» [12], що дослівно означає «вимірювання інновацій». Інновація в англійській мові означає і «дію», і «процес здійснення змін» (особливо, коли йдеться про впровадження нових методів, ідеї або продукту), і «впровадження новацій», і «новий метод, ідея, продукт» [16], тобто і процес, і продукт. Згідно зі звітом Світового Банку «Інноваційна політика: порадник для країн, що розвиваються», інновації (innovation) означають розвиток продуктивних секторів, що можуть бути новими для окремої економіки, але можуть надати змогу їм успішно конкурувати на світових або регіональних ринках [15, с. 6]. У вітчизняній науковій літературі та правовій базі інновацію розуміють у більшості випадків як результат інноваційної діяльності (продукт, технологія, процес, послуга), а сам процес використання результатів наукових досліджень і розробок (інновацій) називають інноваційною діяльністю [4]. Тому використання сполучення «вимірювання інновацій» при перекладі з англійської мови «measuring innovation» є некоректним за розумінням сутності інновацій, а «вимірювання інноваційної діяльності» не є придатним, оскільки діяльність як таку виміряти неможливо, можливо виміряти її результати або витрати на діяльність. Тому вважаємо, що, дійсно, коректнішим буде використання словосполучення «вимірювати інноваційну активність» підприємств, яке і використову-

ється у вітчизняній статистиці та словосполучення «оцінювати динаміку інноваційної діяльності», які, звісно, не є тотожними.

Як зазначають аналітики EIU, «вимірювання інновацій» (англ. «measuring innovation»), тобто вимірювання інноваційної активності й ефективності інновацій, особливо на рівні званих і агрегованих показників, є складним завданням для практиків-економістів [12, с. 2–3]. Використання агрегованих показників, розрахованих на основі великої кількості індикаторів, що відображають різні аспекти розвитку науки, освіти, технологій та пов'язаних чинників, не можуть показати, що конкретно було виміряне. Переважно використовують показники витрачених коштів і результатів інноваційної діяльності, але деякі індикатори мають опосередковане відношення до інноваційної активності промислових підприємств.

Аналітики EIU справедливо зазначили, що для виміру інноваційної активності найчастіше використовують показник «витрати на дослідження і розробки». Проте цей показник свідчить лише про кошти, які витрачалися в інноваційних процесах, а не про результати впровадження інновацій. Для оцінювання ефективності інновацій необхідно насамперед враховувати кількість успішно реалізованих і використовуваних інноваційних проектів і результативність інноваційної діяльності. Згідно з проведеними дослідженнями EIU розраховує рейтинг найбільш інноваційних країн світу, серед яких Україна посідає далеко не перше місце. У 2002–2006 рр. за індексом ефективності інновацій Україна посідала 52 місце, у 2004–2008 рр. – 53 місце, тоді як упродовж 2009–2013 рр. (з урахуванням прогнозу на 2012 і 2013 рр.) – вже 61 місце серед 82 країн світу, що розглядалися. За прогнозом аналітиків EIU, стосовно результативності інноваційної діяльності в Україні очікується її зменшення на 1,8 % до попередніх років, що призведе до зниження позиції України в рейтингу найбільш інноваційних країн світу ще на 8 позицій [12, с. 14, 15, 17].

У дослідженнях Світового економічного форуму (WEF) інноваційна активність підприємств враховується при визначенні індексу

конкурентоспроможності. Індекс конкурентоспроможності кожної країни розраховується на основі багатьох індикаторів, які зібрано у 12 груп. Вони відображають стан 12 головних аспектів діяльності країни. Одним з таких аспектів є інновації. У звіті про світову конкурентоспроможність, розробленому названою організацією, у 2010–2011 рр. Україна знаходилася у процесі переходу з першого на другий рівень, тоді як всі розвинені країни знаходяться на третьому рівні, і посідала 89 позицію (зі 139), що є нижчою на 7 позицій у 2009–2010 рр. Зокрема, у звіті зі світової конкурентоспроможності зазначено, що останнім часом Україна втрачає свої конкурентні позиції внаслідок впливу глобальної економічної кризи, незважаючи на те, що населення в країні є добре освіченим (йдеться про науковий і трудовий потенціали) [17, с. 27–28].

Стосовно інновацій в Україні у звіті зазначено, що за здатністю до інновацій Україна посідає 37 позицію зі 139 країн, що розглядалися. Цей показник є єдиним у даній групі, який свідчить про достатньо високу конкурентну перевагу країни. За якістю науково-дослідницьких організацій Україна посідає 68 місце, за витрачанням коштів підприємствами на дослідження і розробки – 69 місце, за співробітництвом навчальних закладів і підприємств у дослідженнях і розробках – 72 місце, за державною закупівлею передових технологічних продуктів – 112 місце (що є найгіршим показником для України з тих, що стосуються інновацій), за доступністю науковців та інженерів на ринку праці – 56 місце, за кількістю патентів на винаходи на душу населення – 64 місце [17, с. 335]. На думку дослідників WEF, серед несприятливих чинників, які найбільше заважають розвитку України, переважає нестабільність політики в країні.

Ще одним із 12 груп показників, що становить індекс конкурентоспроможності країни, є технологічна готовність. За деякими показниками технологічної готовності Україна посідає такі позиції: за наявністю найостанніших технологій – 92 місце, за використанням технологій на рівні підприємств – 96 місце, за прямими іноземними інвестиціями і переда-

ванням технологій – 124 місце (найгірший показник у групі) [17, с. 335].

Достатньо інформативну оцінку інноваційної активності підприємств України за ключовими чинниками, що її визначають, отримано на основі використання індикаторів Європейського інноваційного табло, які містять п'ять груп індикаторів: «рушійні сили інновацій», «створення нових знань», «інновації та підприємництво», «індикатори застосування інновацій», «інтелектуальна власність» [11, с. 165]. Визначення відносної позиції України в рамках країн ЄС за допомогою Європейського інноваційного індексу та Європейського інноваційного табло (ЄІТ) покликано сприяти об'єктивній оцінці «стану інноваційного розвитку» України [11, с. 165]. За ЄІТ Україна знаходиться в останній за рівнем інновативності четвертій групі – «країни, що рухаються навздогін» зі значенням індексу 0,23. До цієї групи входять Угорщина – 0,24, Росія – 0,23, Україна – 0,23, Латвія – 0,22, Польща – 0,21, Хорватія, Греція – 0,20, Болгарія – 0,19, Румунія – 0,16, Туреччина – 0,08. Порівняно з іншими країнами ЄС відставання України становить: від «країн-лідерів» – приблизно у 3 рази (Швеція – 0,68), від «країн-послідовників» – 2 рази (Великобританія – 0,48), від країн «помірні інноватори» – 1,6 рази (Норвегія – 0,35) [11, с. 165].

Таким чином, враховуючи результати досліджень незалежних дослідницьких організацій щодо інноваційної активності України порівняно з іншими країнами світу, слід визнати, що економіка України займає далеко не найкращу порівняльну позицію. Хоча результати наведених досліджень можна вважати достатньо об'єктивними, неупередженими та незалежними, вони надають загальне уявлення про тенденції інноваційного розвитку країн лише у їхньому порівнянні. Для виявлення причин недостатньої інноваційної активності вітчизняних підприємств і економіки в цілому необхідний аналіз інноваційної активності підприємств з використанням офіційних статистичних обстежень, які виконані в Україні.

За результатами аналізу основних тенденцій щодо інноваційної активності підприємств України встановлено, що наразі відбувається

зменшення результативності інноваційної діяльності підприємств, незважаючи на зростання номінального ВВП, що свідчить про зменшення впливу інноваційної діяльності на розвиток економіки України. При зростанні обсягів фінансування інновацій діяльності у промисловості та збільшенні щорічних обсягів виконаних наукових прикладних досліджень питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової, питома вага підприємств, які займалися інноваціями та загальна кількість освоєних ними інноваційних видів продукції зменшилися. За таких умов вирішальним чинником підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, оновлення застарілого виробничого обладнання, зростання попиту на продукцію вітчизняних підприємств і джерелом розвитку країни є систематична інноваційна діяльність підприємств.

Докладний аналіз інноваційної активності підприємств, передумов інноваційного розвитку економіки та промисловості, проблем переходу промисловості до інноваційного розвитку виконано в «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів» [11], де розроблено і направи розв'язання існуючих проблем. Досягнення зазначених заходів можливе лише якщо інноваційний розвиток розглядати як окремий об'єкт управління на підприємстві. Визнаємо, що останніми роками відбувається посилення уваги вчених і управлінців до питань інноваційного розвитку підприємств і країни в цілому. Але, крім визначення напрямів розвитку національної інноваційної системи, слід науково обґрунтувати цілісну та комплексну концепцію управління інноваційним розвитком підприємств, яка повинна ґрунтуватись на єдиній методології та відповідати існуючій нормативно-правовій базі.

Основою комплексної концепції управління інноваційним розвитком має стати така теорія, яка достатньо обґрунтовано визначала б методологічні основи управління інноваційним розвитком, давала змогу оцінювати динаміку інноваційного розвитку, визначати можливі напрями розвитку підприємства, галузі, регіону, держави і, по можливості, прогнозувати

результати інноваційного розвитку. На нашу думку, інноваційному розвитку підприємств заважає відсутність єдиної науково обґрунтованої концепції управління інноваційним розвитком, яка повинна бути підпорядкована єдиній методології. Досягнення інноваційної орієнтації економіки й окремих підприємств можливі за умови, якщо інноваційний розвиток розглядати як окремий об'єкт управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажал Ю. М. Економічна оцінка технологічного розвитку в Україні: стан і перспективи / Ю. М. Бажал // Україна на порозі XXI століття: уроки реформ та стратегія розвитку : матеріали наук. конф. 15–16 лист. 2000 р. – К., УкрІНТЕІ, 2001. – С. 135–139.
2. Геєць В. М. Інновативно-інноваційний шлях розвитку – модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку XXI століття / В. М. Геєць // Банківська справа. – 2003. – № 4. – С. 16–22.
3. Глазьев С. Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития / С. Ю. Глазьев. – М. : Владар, 1993. – 310 с.
4. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40–IV // Все про бухгалтерський облік. – 2002. – № 72. – С. 12–20.
5. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства : сутність та механізм забезпечення : [монографія] / Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
6. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры / Н. Д. Кондратьев // Вопросы конъюнктуры. – 1925. – № 1. – С. 17–26.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : статистичний збірник. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2011. – 282 с.
8. Панарин А. С. Философия истории / А. С. Панарин. – М. : Гардарики, 1999. – 432 с.
9. Пряхин М. Н. Приоритеты общества и официальная пропаганда / М. Н. Пряхин // Философские проблемы массовых информационных процессов. – М. : УДН, 1990. – С. 53–62.
10. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. М. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – [2-е изд., испр.]. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
11. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / [Г. О. Андрощук, І. Б. Жиляев, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко]. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
12. A new ranking of the world's most innovative countries / An Economist Intelligence Unit report. – Economist Intelligence Unit Limited, 2009. – 19 p.
13. Bhattacharya S. Innovation Activity in the Indian Software Industry: A case study of selected Indian software firms / S. Bhattacharya, K. Lal // 6th Triple Helix Conference. – Singapore, 2007 – 20 p.
14. Goedhuys M. The impact of innovation activities on productivity and firm growth: evidence from Brazil / M. Goedhuys // UNU-MERIT Working Papers. – 2007. – № 2. – 33 p.
15. Innovation Policy. A Guide for Developing Countries. – Washington D.C. : The World Bank, 2010. – 408 p.
16. Oxford large print dictionary, thesaurus, and wordpower guide. – N. Y. : Oxford University Press, 2006. – 1277 p.
17. The Global Competitiveness Report 2010–2011. – Geneva : World Economic Forum, 2010. – 501 p.